

IN MEMORIAM

VLADIMIR MOŠIN*

(1894—1987)

Dovršavajući završne retke djela »Cirilski rukopisi Jugoslavenske akademije«, profesor Vladimir Mošin usporedio je svoj rad s radom ruskog ljetopisca Lavrentija, citirajući ovaj njegov zapis: »Raduje se trgovac dobivši zaradu, a krmilar stigavši u mirnu luku, i putnik vrativši se u svoju domovinu;

* Komemoracija u povodu smrti prof. dr. Vladimira Mošina održana je 13. veljače 1987. g. u Zavodu za povijesne znanosti Jugoslavenske akademije u Zagrebu. Ovdje se objavljuju tekstovi nekrologâ koje su održali Dr. M. Kurelac, upravitelj Zavoda za povijesne znanosti i dr. B. Fučić, izvanredni član Jugoslavenske akademije.

isto tako raduje se knjižni spisatelj došavši do kraja knjige, pa eto i ja, hudi i nedostojni mnogogrešni rab božji Lavrentij monah.»

3. veljače 1987. godine profesor Vladimir Mošin došao je do kraja knjige, do kraja životnog puta, burnog, stvaralačkog, plodonosnog, provedenog mukotrpno i zanosno u sluzenju znanstvenoj istini.

Vladimir Mošin bio je direktor Arhiva Jugoslavenske akademije, direktor Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, načelnik Arheografskog odjeljenja Narodne biblioteke u Beogradu, predstojnik Odsjeka za objavljivanje izvora pri Arhivu Makedonije, sveučilišni profesor, akademik Makedonske akademije znanosti, protojerej stavrofor.

Ali za nas ovdje, u ovom trenutku, profesor Mošin bio je ono što je sam o sebi rekao i što smo svi mi osjećali koji smo ga poznavali, bio je »knjižni spisatelj«, istraživač, stvaralac.

Skroman, kao pravi intelektualac, daleko od svakog ispraznog sjaja, pravi »rab« one grčke Klio, »rab« one Sofije njegovih i naših Ćirila, Metoda, Klimenta Ohridskog i ostalih sedmočislenika, bio je »rab« one velike ljubavi (katkada okrutne) koju je naš prvi kritički povjesničar — znanstvenik Ivan Lucius-Lučić nazvao »amor veritatis«.

Na ovoj luči na ovom svetom plamenu istine užgao je Vladimir Aleksejevič svoju životnu baklju, i nosio je taj plamen u sebi; vidjeli smo kako on trajno sjaji iz njegovih očiju, kao stvaralačka znatiželja istraživača, i smirena, iskrena radost stvaraoca.

Mogao je stoga, u već citiranom odlomku, reći, nadovezujući na ljetopisca Lavrentija:

»Radujem se i ja jer vidim rezultat rada u ovom razdoblju mog života, rada koji je zahtijevao mnogo napora, marljivosti i mnogo ljubavi prema spomenicima. Miali se često da je opisivanje rukopisa nezahvalan posao arhivara, jer taj rad ne daje prostora mašti, ne stvara blistave zaključke, koji otvaraju široke vidike... Mogu reći za sebe, da je taj rad za mene bio i radostan i mio, jer nema za historičara većeg užitka, nego što je rad na izvorima, a bio je i zahvalan, jer sam u toku tog rada mnogo naučio i mnoge sam stvari razbristrio.«

Rodio se Vladimir Aleksejevič Mošin 9. listopada 1894. g. u Petrogradu. Ondje je svršio gimnaziju i upisao se na Historijsko-filološki fakultet. Studirao je zatim u Tbilisiju i Kijevu. Taj je studij obuhvaćao uz povijest, metodologiju, povijest umjetnosti, crkvenu povijest, filozofiju povijesti, klasične jezike i uvod u opću lingvistiku. Specijalizacija mu je bila slavenska historija, filologija i bizantologija. Već zarana bavio se proučavanjem izvora, tekstološkim studijama i slavenskom paleografijom.

U Jugoslaviju je došao 1921. godine, ovdje je diplomirao na Beogradskom univerzitetu 1922. g., a 1928. g. stekao je doktorat znanosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu kod prof. Ljudmila Hauptmana i prof. Gрге Novaka. U međuvremenu se zaposlio na gimnaziji u Koprivnici. Nastavivši studije povijesti Bizanta i bizantsko-slavenskih odnosa objavo je velik broj znanstvenih radova napose iz te tematike.

1930. godine bio je izabran za docenta Katedre za bizantologiju na Filozofskom fakultetu u Skoplju, ali do realizacije trajne službe nije moglo doći. 1931. g. izabran je za privatnog docenta bizantologije na Beogradskom univerzitetu, te je tu službu obavljao do 1939. godine. Srpska akademija nauka izabrala ga je u Odbor za izdavanje grčkih izvora. Zajedno s prof. Aleksandrom Solovjovom radio je na izdanju grčkih povelja srpskih vladara. Osim izdanja

znamenite zbirke »Grčke povelje srpskih vladara«, izišle u Beogradu 1936. g. prof. Mošin je obavio niz komplementarnih istraživanja i objavio studije iz diplomatike, paleografije, sigilografije i drugih pomoćnih povijesnih znanosti. Posvetio se također historijskopравnim temama i napose bizantsko-slavenskim odnosima. Radovi prof. Mošina bili su zapaženi, a on sam postao je član Instituta Kondakova, Ruskog arheološkog društva u Jugoslaviji, Slovanskog ustava u Pragu, Jugoslavenskog historijskog društva i Skopskoga naučnog društva.

Uoči drugog svjetskog rata 1939. g. postavljen je za docenta bizantologije u Skoplju. Međutim, kad je 1941. g. Bugarska okupirala Skoplje, povukao se u Beograd, gdje je ostao do kraja rata kao svećenik na službi u ruskoj crkvi, radeći istovremeno kao nastavnik povijesti na rusko-srpskoj gimnaziji.

Iako je 1947. godine bio imenovan za suradnika Istorijskog instituta Srpske akademije nauka, prof. Mošin te iste godine prihvaća poziv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, dolazi u Zagreb i postaje direktor Arhiva Jugoslavenske akademije. Kad je 1948. g. osnovan Historijski institut Jugoslavenske akademije u Zagrebu, prof. Vladimir Mošin postavljen je i za vršioca dužnosti direktora Historijskog instituta. Svoju izvanredno plodnu djelatnost u Zagrebu, o kojoj će još posebno biti govora, obavljao je do 1959. g., kad je umirovljen.

U razdoblju koje je slijedilo prof. Mošin se uključio u rad Arheografske komisije pri Savjetu za kulturu Socijalističke Republike Srbije. Preuzeo je posao na sistematskom opisivanju ćirilskih rukopisa u Jugoslaviji. Tada su nastali Mošinovi opisi ćirilskih rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu (Zagreb 1964), Kopitarjeva zbirka slavinskih rukopisov in Zojsov ćirilski fragment iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani (Ljubljana 1971), Ćirilski rukopisi u Povijesnom muzeju Hrvatske (Beograd 1971), Stari rukopisi Srba u Hrvatskoj od XIII do XX stoljeća. (Zagreb 1970), Slovenski rukopisi vo Makedonija (Skoplje 1971).

Od 1961. do 1965. bio je načelnik arheografskog odeljenja u Narodnoj biblioteci u Beogradu. Tu je nastavio opisivanje i registriranje slavenskih rukopisa, radove u vezi s izradom generalnog kataloga južnoslavenskih rukopisa te radove na filigranološkim, filološkim zadacima i onima vezanim uz iluminaciju rukopisa. Postao je tada i glavni redaktor »Rečnika starog srpskog jezika«. 1964. g. imenovan je redovnim profesorom na Filološkom fakultetu, a kasnije i na Filozofskom fakultetu u Beogradu, gdje je predavao slavensku paleografiju od 1964. do 1967. godine. Okupio je i opet oko sebe brojne učenike a njegovo poučavanje nazvano je »Mošinova paleografska škola«.

Treća poslijeratna etapa znanstvene i stručne djelatnosti prof. Vladimira Mošina, nakon zagrebačke i beogradske, nastupila je 1967. godine kad se angažirao u Državnom arhivu Makedonije, preuzevši nekoliko važnih zadataka. To su prije svega radovi na sistematskom registriranju cjelokupnoga rukopisnog blaga na teritoriju Makedonije, izdavanje izvora za makedonsku povijest i pedagoško-stručni rad u vezi s održavanjem tečaja slavenske paleografije za bibliotekare i arhiviste na Filozofskom fakultetu u Skoplju.

Obrazovanje znanstvenih kadrova i izdavanje povijesnih izvora bili su stalna briga prof. V. Mošina, a k tome je došlo njegovo zalaganje za osnivanje znanstvenih institucija. Tako je u Makedoniji, u Prilepu, osnovao Institut za istraživanje i proučavanje staroslavenske kulture. U Skoplju prof. Mošin razvija sličnu plodnu znanstvenu djelatnost. Od 1971. g. izlaze njegovi »Slovenski rukopisi vo Makedonija«, 1972. g. priređuje znamenitu izložbu »Slaven-

ska pismenost na tlu Jugoslavije» u Ohridu u organizaciji Nacionalne biblioteke Kliment Ohridski.

Od 1975. g. u redakciji prof. Mošina počinje izlaziti zbirka povijesnih izvora i pripadajućih studija pod naslovom »Spomenici na srednjovekovata istorija na Makedonija«. Ta zbirka izvora, kojoj je prvenstvena zadaća izdavanje dokumenata, diplomata, spisa i sl., započeta je kao izdanje Arhiva SR Makedonije i njena Odjela za proučavanje i objavljivanje dokumentarnih spomenika za povijest Makedonije (I. i II. svezak, Skoplje 1975, 1977). Od trećeg sveska ovaj Odjel počinje djelovati, na inicijativu prof. Mošina u sklopu Instituta za istraživanje staroslavenske kulture u Prilepu. Otada zbirka izvora nazvana s obzirom na sadržaj »Codex diplomaticus Makedonije« postaje edicija ovog Instituta. Godine 1981. objavljen je četvrti tom i pripremljen peti.

Treba napomenuti da je u poslijeratnom razdoblju prof. Mošin obavljao mnoga istraživanja na čitavom teritoriju Jugoslavije, ali i u inozemstvu. Sudjelovao je na brojnim nacionalnim i međunarodnim znanstvenim skupovima i kongresima, održao niz predavanja na univerzitetima Zapadne Evrope i Sovjetskog Saveza (Lenjingrad, Moskva, Institut slavjanovedenija i balkanistiki AN SSSR i dr.). Prof. Vladimir Mošin stekao je i uživao glas vrhunskog znanstvenika, naročito vrsnog poznavaoca jugoslavenskobizantske povijesne problematike.

Osobito plodno razdoblje znanstvenog i stručnog djelovanja prof. Vladimira Mošina, a za nas posebno interesantno i važno, vezano je uz njegov boravak u Zagrebu od 1947. do 1959. g., premda, treba odmah napomenuti, vezu sa Zagrebom on nije nikada prekidao. Bio je usko povezan sa Staroslavenskim institutom. Redovito je surađivao u časopisu »Slovo« i u »Radovima Staroslavenskog instituta«.

Kao direktor Arhiva Jugoslavenske akademije uložio je golem napor na sređivanju njegovih fondova, koji su za vrijeme rata bili u nužnom, neprikladnom skloništu u sanducima, tako da su mnogi rukopisi bili oštećeni. Osim toga tokom nepovoljnih godina našli su se u neredu. Odmah po preuzimanju dužnosti u jesen 1947. g. prof. Mošin je sa suradnicima u roku od tri mjeseca srediо Arhiv JAZU razvrstavši građu u osnovne skupine. Nakon toga nastavljeno je sistematsko sređivanje, inventariziranje, katalogiziranje i opisivanje građe. Taj je rad rezultirao izdanjem dvaju kataloga rukopisa. Jedan je izradio prof. Mošin: »Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije«, I. Opis rukopisa, II. Album. Objavljeni su 1955. i 1952. g. (Reprodukcije). Drugi katalog izradio je prof. Vjekoslav Stefanić: »Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije«, I, II (Zgb. 1969. i 1970). Usporedo s tim radovima tekli su i radovi na sređivanju, katalogiziranju i opisu latiničkih rukopisa, ostavština i diplomata. Izrađene su brojne evidencije, indeksi i regesta isprava, što je i objavljeno. Da bi se mogao uspješno obaviti ovaj posao, trebalo je ne samo angažirati mnoge poznate stručnjake već se pobrinuti i za mlađe kadrove i njihovo obrazovanje, za što se prof. Mošin uvijek posebno zalagao. S osnivanjem Historijskog instituta pokrenuto je i stručno obrazovanje kadrova organiziranjem »Tečaja pomoćnih povijesnih znanosti« s naglaskom na slavenskoj (ćirilskoj i glagoljskoj) i latinskoj paleografiji. Održani su tako u Historijskom institutu tečajevi na kojima su predavali vrhunski stručnjaci pojedinih disciplina. Tečajeve su pohađali ne samo radnici Arhiva JAZU i Historijskog instituta JAZU, već i mnogih znanstvenih ustanova, arhiva i bi-

blioteka iz Zagreba i cijele Hrvatske, pa i Jugoslavije. U uskoj vezi s brigom za arhivsku građu povezano je i osnivanje restauratorske radionice. Na inicijativu prof. Mošina osnovan je Laboratorij za restauraciju oštećenih dokumenata, kodeksa i spisa. Pristupilo se spašavanju ugrožene građe (penetracija vlage, morske soli, insekata, mehanička oštećenja, visoke temperature i drugo) primjenom klasičnih metoda, a kasnije i laminacijom. Izrađen je aparat za laminiranje papira, prvi u nas, pa je počelo ne samo restauriranje oštećenih spisa, novina i stampata za potrebe Arhiva JAZU već i za potrebe brojnih drugih arhivskih fondova, biblioteka, muzeja i drugih ustanova u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Kadrovi za taj posao specijalizirali su se u inozemstvu (London, Pariz, Rim), usvajana su iskustva srodnih ustanova u svijetu i prenosilo se znanje održavanjem praktičkih tečajeva u Laboratoriju JAZU. Kasnije su se na temelju toga osnovali laboratoriji za restauraciju pri Arhivu Hrvatske, Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci i drugim srodnim ustanovama. Na poticaj prof. Mošina osnovana je i knjigovežnica za restauraciju uveza starih knjiga i kodeksa. Inicijativom, silnim zalaganjem i velikim trudom prof. Mošina osnovan je pri Historijskom institutu i »Filigranološki kabinet«. Prikupljen je i sortiran izvanredno velik broj vodenih znakova sa svrhom da se pošlje njihove klasifikacije izrade albumi s opisima znakova, njihove provenijencije i vremena upotrebe, radi utvrđivanja što točnije datacije papira, a time i povijesnih dokumenata. U tom poslu sudjelovao je velik broj suradnika pod Mošinovim rukovodstvom. Prvi put u nas ušla je u praksu filigranologija kao pomoćna povijesna disciplina i analiziran opsežan materijal iz naših i stranih arhiva. Konačni rezultat tog velikog pionirskog posla bio je izdanje monumentalnog albuma »Vodeni znakovi XIII i XIV stoljeća« (Zagreb 1957) kojem su autori Vladimir Mošin i Seid Traljić. Prof. Mošin nastavio je kasnije s prikupljanjem i objavljivanjem filigrana. Filigrani s oznakom sidra objavljeni su u inozemstvu u seriji »Monumenta filigranologica« u Amsterdamu 1973, dok je album »Agneau pascale« V. Mošina i M. Grozdanović-Pajić izdan u Beogradu 1967. g. O samoj filigranologiji pisao je Mošin u više navrata od kojih valja istaći njegove radove: »Filigranologija kao pomoćna historijska nauka« (Zbornik Historijskog instituta, vol. 1. Zagreb 1954, str. 25—93), »Vodeni znaci najstarijih srpskih štampanih knjiga« (Zbornik Muzeja primjenjenih umetnosti u Beogradu, tom II, Beograd 1967, str. 7—29), »Filigranološka problematika i papir Dubrovačkog arhiva, (Historijski zbornik, Zagreb 1977, str. 51—59).

Zaslugom prof. Vladimira Mošina osnovana je u Historijskom institutu vrijedna specijalizirana povijesna knjižnica, prva takve vrste u Zagrebu. Osnova te knjižnice je otkupljena, opet zaslugom prof. Mošina, bogata biblioteka povjesničara J. Radonića, u kojoj je naročito zastupljena skupina »serbica« (knjige i časopisi), »hungarica« (izdanja i literatura važna za našu povijest), edicije izašle između dva rata, kao i po Radoniću skupljeni separati znanstvenih radova vezani uz određenu problematiku i značajne teme iz povijesti jugoslavenskih naroda. Za knjižnicu su usto nabavljene i mnoge nove knjige, kompletirane stare serije i, dakako, izdanja Jugoslavenske akademije. Knjižnica otada raspolaže i svim značajnijim evropskim povijesnim časopisima i periodikom u izdanju povijesnih društava, fakulteta, instituta i akademija SR Jugoslavije.

Razdoblje koje je prof. Vladimir Mošin proveo u Zagrebu u Historijskom institutu i Arhivu Jugoslavenske akademije ubraja se u njegove osobito plodne godine. Mošinov svestrani rad u to doba broji preko 50 bibliografskih jedinica znanstvenih radova s područja pomoćnih povijesnih znanosti (paleografija, diplomatika, kronologija, sfragistika), izdanja i analize historijskih i historijsko-pravnih izvornih tekstova, opisa rukopisa i arhivskih fondova, anala, kronika, statuta, zakonika, bizantsko-hrvatskih i bizantsko-srpskih odnosa, minijatura srednjovjekovnih kodeksa. Osim već citiranog djela »Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije« koje ne predstavlja tek šablonske vanjske opise, već su to prave znanstveno-stručne studije, prof. Mošin je objavio kritičko izdanje »Ljetopisa popa Dukljanina« uz opširni komentar (Zagreb 1950) i neobično važan spomenik »Makedonsko evanđelje na pqp Jovana«, (Skopje 1954). Mošinova paleografska i lingvistička analiza potkrijepljena je fototipskim izdanjem teksta, što je neobično važno za dalje znanstveno proučavanje ovog izvora na osnovi kojeg je prof. Mošin iznio nove momente u interpretaciji makedonske teze, što je kasnije i produbio. Pozabavio se prof. Mošin i umjetničkim analizama važnim za određivanje kulturno-historijskog ambijenta i utjecaja, objavljujući rad »Ornament južnoslovenskih rukopisa XI—XIII veka« (Sarajevo 1957).

Nije moguće osvrnuti se na brojna važna djela prof. Vladimira Mošina ima naime u njegovu opusu preko 250 značajnih bibliografskih jedinica. No, želio bih istaknuti dva posebno značajna rada, rekao bih ključna za njegov životni opus. To je prije svega studija objavljena u časopisu »Slovo« 1967. g. pod naslovom »O periodizaciji rusko-južnoslovenskih književnih veza«. U tom radu dolaze do punog izražaja Mošinove koncepcije o uzajamnom utjecaju civilizacija i kultura, razrađujući argumentirano osnovne probleme paleoslavistike u njenu razvoju, primjenjujući suvremenu metodologiju. Pod kraj života obogatio nas je prof. Vladimir Mošin izvanredno pomno pripremljenim radom »Novgorodski listići i Ostromirovo evanđelje« (Arheografski prilozi, 5, Beograd 1985, str. 5—64). Rijetko se susreću tako temeljito argumentirane znanstvene postavke koje otvaraju nove vidike. Ovaj rad možemo reći, nadovezuje se na Mošinovo zagrebačko razdoblje, na njegovo valoriziranje ćirilskih rukopisa Jugoslavenske akademije i makedonizam u njima i na Makedonsko evanđelje popa Jovana.

Na kraju možemo reći da u sklopu svjetske znanstvene misli i našega kulturnohistorijskog obzorja, u kojem se susreću, spajaju, konfrontiraju i obožavaju ekumene Istoka i Zapada, Bizanta i Rima, djelo Vladimira Mošina ima istaknuto nezaobilazno mjesto. Zahvatio je znanstvenu problematiku široko, položio je težište na izvore i njihovu kritičku obradu, nije se zadovoljio blještavim površnim zahvatima, već je poniknuo do najdublje jezgre otkrivajući suštinske probleme.

Iako mu je život bio pun intenzivnog, neumornog rada, i zanosan i mukotrpan, doživio je zlatnu starost. Očito, trebalo mu je vremena da sve ono izvrši za što mu je igralo srce.

Zaključujući svoj uvod u opis ćirilskih rukopisa Arhiva Jugoslavenske akademije, napisao je riječi koje se tiču tog djela, ali nam se one danas čine važnima za čitav opus Vladimira Aleksejeviča Mošina.

»Uradio sam sve što mogu prema svom znanju i svojim snagama - faciant meliora potentes. Vjerujem da sam se tim radom odužio Jugoslavenskoj aka-

demiji, koja mi je povjerila na čuvanje svoj dragocjeni Arhiv, jugoslavenskoj nauci, koja je određivala moja interesovanja u proteklih trideset godina, i narodu, čije sam gostoprimstvo za to vrijeme uživao.»

Miroslav KURELAC

UČITELJU U SPOMEN

Po godinama života i po radnom stažu sada sam, čini mi se, najstariji službenik JAZU, pa moje uspomene na život i na zbivanja u ovoj kući sežu daleko — sve tamo do prvih poslijeratnih godina kada su se osnivale ili reorganizirale Akademijine ustanove.

Ideator i promotor novih ustrojstava bio je tada Branko Gušić, Akademijin glavni tajnik.

Nikada neću zaboraviti kojim mi je oduševljenjem govorio o jednome meni tada gotovo mitološkom biću koje će on dovesti u Zagreb, na Akademiju, da mu povjeri rad na povijesnim istraživanjima, u Arhivu, na paleografskoj i diplomatskoj školi, na odgoju i specijalizaciji kadrova i na edicijama. Bio je to Vladimir Mošin.

U to je vrijeme Branko Gušić preuzeo iz konzervatorske u Akademijinu službu i mene da bi me angažirao na terenskim istraživanjima u Istri i Primorju. Kako otada nije u Akademiji bilo instituta za moju užu struku (povijest umjetnosti), bio sam dodijeljen Historijskom institutu, a Vladimir Mošin postao je u Akademiji moj prvi direktor.

To su, međutim, bila samo prva službena upoznavanja, a oni pravi, oni ljudski, oni kolegijalni, oni radni i na kraju oni prijateljski odnosi razvili su se kasnije.

Znam da me je prvi put zapazio kada sam objavio čitanje Valunske ploče. Tada sam u jednom prisnom i živom dijalogu osjetio kako razgovaram s nekim velikim, ali od srodne krvne grupe: s velikim igračem, s velikim znatiželjnikom, s velikim znanstvenim kombinatorom.

No najdivnije naše međusobno otvaranje zbilo se tokom cijele jedne probdjevene noći, u vlaku, kada je prva grupa historičara iz Jugoslavenske akademije putovala pod Mošinovim vodstvom na stručnu ekskurziju u Pariz, u Nacionalni arhiv.

Oko nas su umorne kolege i kolegice drijemali, prebačeni jedni preko drugih kao pokošeno klasje, ali Mošin je uporno bio budan, živ i neumoran. I dok su ispod nas kotači mljeli kilometre kroz mrklu noć, između nas dvojice otvarale su se i širile blistave panorame.

Razgovarali smo o njegovim dojmovima i doživljajima na Svetoj gori, o eremitima u spiljama Atosa, o ikonama Andreja Rubljova, o Bizantu u Istri, na otocima i po Dalmaciji, o Solovjovu, o Berdajevu, o ruskoj teologiji. Mi smo se — u ono vrijeme — iznenada našli u nekoj duhovnoj eksteritorijalnoj zoni i tada sam tako snažno osjetio tko je Mošin. Svestrani erudit, a tako rafinirano senzibilan, racionalan i kritičan, tako pasioniran, ali nadasve više-slojan, mnogoslojevit.